

Hledání českého místa ve světě na stránkách Mezinárodních vztahů

TOMÁŠ WEISS, MICHAL KOŘAN A VÍT BENEŠ

Seeking the Czech Republic's Place in the World on the Pages of the Journal *Mezinárodní Vztahy*

Abstract: The aim of the article is to provide an analysis and a deeper understanding of the ways the Czech(oslovak) research community approached the issues related to the Czech/Czechoslovak foreign policy. The main departure point of the text is a formal analysis of the articles related to the Czech/Czechoslovak foreign policy published in the journal *Mezinárodní vztahy*. We analyze the institutional, methodological, theoretical and disciplinary backgrounds of the individual authors of the articles and also their particular interpretation of the fundamental questions of the Czech/Czechoslovak foreign policy.

Key words: Czech foreign policy, Czechoslovak foreign policy, the journal *Mezinárodní vztahy*, pragmatism, social sciences

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat a hlouběji porozumět způsobu, jakým byla v českém oboru mezinárodní vztahy a zejména na stránkách časopisu *Mezinárodní vztahy* uchopena problematika československé/české zahraniční politiky (ČZP). Hlavním východiskem našeho textu je formální analýza článků publikovaných v *Mezinárodních vztazích* k tématu česká zahraniční politika. Podobně jako ostatní články v tomto speciálním čísle budeme sledovat, do jaké míry badatelé publikující v *Mezinárodních vztazích* věnují svoji pozornost problematice české zahraniční politiky, jaké je jejich institucionální zázemí a metodologické, teoretické a disciplinární ukotvení.

Pokud to bude možné, pokusíme se zhodnotit výzkum české zahraniční politiky i mimo stránky časopisu v rámci širší disciplíny mezinárodních vztahů. Vycházet budeme z naší vlastní zkušenosti ve výzkumu české zahraniční politiky, působení v institucích zkoumajících českou zahraniční politiku a naší reflexe teoretického a metodologického ukotvení českého výzkumu české zahraniční politiky. Toto naše zhodnocení bude více či méně subjektivní, nemáme ambice poskytnout úplný, komplexní výčet toho, kde, kdo a kolik publikuje k tématu česká zahraniční politika.

Druhá část statí je věnována snaze hlouběji porozumět povaze textů a zkoumat, zda jednotlivé velmi rozmanité texty poji nějaké společné rysy a které to jsou. Obecně jsme přistoupili k této analýze z filozoficko-vědní pozice pragmatismu. Dle pragmatiků, jako jsou William James (2003) či John Dewey (1998), jedinec poznává proto, že událost či jev jsou „hodny“ poznání kvůli našemu praktickému zájmu, a tudíž i vědecké poznání se odvíjí od toho, zda konkrétní událost či jev jsou hodny vědeckého zájmu. Vědecké bádání transformuje „události“ v objekty bádání s jejich praktickým i teoretickým významem (Kořan 2008a). Proto předpokládáme, že každý z analyzovaných článků věnovaných ČZP má v sobě bytostně praktický význam, ať už je tato praktičnost příznána, či je ukryta. Na nejzazší

úrovni lze v souladu s pragmatickým přístupem k poznávání považovat vědecké bádání za „*umělé stanovování řádu a určování významů v nedozírných a nekonečně mnohých procesech v zájmu lépe čelit současnosti. Již tím, že hovoříme o určité entitě, ji definujeme. Tak je jí přirčknut specifický relační význam, který pro nás v daný okamžik má.*“ Pro sociální a historické bádání proto platí, že věda není ničím jiným než zanášením řádu do sociální a historické zkušenosti, která je jinak nedeterminována. Takto chápané vědecké poznání je lidským vynálezem, který byl vyvinut jako reakce na potřebu vtisknout nějaký smysl současnosti a lidské časovosti obecně (Kořan 2008a: 43). Jedním z obecných cílů státi je tedy pokusit se odhalit v pozadí textů onen širší relační význam a zároveň se tázat, zda tento význam sdílí více článků, či je podobně různorodý jako články samy.

Analýza je omezena na 92 článků v časopise *Mezinárodní vztahy* z let 1967–1969 a 1992–2015, které se zabývaly českou zahraniční politikou. V principu lze samozřejmě chápat naprostou většinu článků, které v těchto letech byly v časopise otištěny, v kontextu české zahraniční politiky, protože i v případě, že se zabývaly obecným tématem mezinárodních vztahů, bezpečnostní politikou nebo evropskou integrací, nutně měly k české zahraniční politice nějaký vztah. Přinejmenším proto, že poukazyvaly na kontext, v němž česká zahraniční politika operovala a operuje. Těchto 92 článků se nicméně věnuje specificky analýze postavení České republiky (a Československa) ve světě a studuje některé aspekty vytváření české zahraniční politiky a jejích dopadů. Jde o soubor textů nejrůznější délky a detailnosti analýzy, zahrnující příspěvky spíše esejistické povahy i sofistikované a teoreticko-metodologicky dobře ukotvené stati. Autory jsou pochopitelně z velké části akademici a experti, ale nechybí mezi nimi ani aktivní čeští i zahraniční politici a úředníci z nejrůznějších státních institucí. Časové období bylo zvoleno s ohledem na cíl článku, tedy analýzu reflexe společenské debaty o zahraniční politice a mezinárodních vztazích na stránkách jednoho konkrétního časopisu. Taková společenská debata v letech normalizace neprobíhala, respektive není možné ji efektivně srovnávat s koncem šedesátých let ani s obdobím po skončení studené války.

Článek ve své první části nabízí deskriptivní statistiku zkoumaného souboru z perspektivy autorů, disciplín a témat. Druhá část se potom obrací dovnitř textů a hledá konkrétní významové rámce a překryvy napříč texty, které byly v daném období v časopise publikovány. Stať dochází k závěru, že debata o české zahraniční politice na stránkách *Mezinárodních vztahů* dobře reflektuje postavení zahraniční politiky a debaty o ní v širším společenském povědomí a význam, který v dané době společnost zahraničněpolitickým tématům přikládala.

INSTITUCIONÁLNÍ ZÁZEMÍ: KDO PÍŠE O ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE?

Výzkum české zahraniční politiky, a potažmo i zahraniční politiky jako takové, je z institucionálního hlediska specifický. Výzkum mezinárodní bezpečnosti či evropské integrace disponuje specifickým institucionálním zázemím v podobě dedikovaných kateder, výzkumných center a studijních programů. Dokonce i výzkum mezinárodních ekonomických vztahů (a mezinárodní politické ekonomie), který je ve srovnání s výzkumem bezpečnosti a evropské integrace popelkou, může stavět na specializovaných pracovištích a rozvíjejí se i studijní obory zaměřené na mezinárodní ekonomické vztahy.

Naopak výzkum české zahraniční politiky, respektive zahraniční politiky obecně, se nemůže opřít o dedikované katedry „zahraniční politiky“ či studijní programy „česká zahraniční politika“. Přestože v jiných zemích je analýza zahraniční politiky vnímána jako specifický podobor, v českém kontextu se výzkum mezinárodních vztahů a zahraniční politiky překrývá, zejména pokud jde o institucionální a personální zázemí.

Přestože analýza zahraniční politiky (či české zahraniční politiky) není etablována v podobě specifických studijních programů, předměty věnující se české zahraniční politice a analýze zahraniční politiky jsou součástí vysokoškolských kurikul na českých univerzitách. Průkopníkem je v tomto ohledu Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

na Vysoké škole ekonomické v Praze (SMS JM VŠE), kde se československá a česká zahraniční politika vyučuje už od začátku devadesátých let. Role SMS JM ve výzkumu a výuce české zahraniční politiky má jasné personální pozadí. Na VŠE našla po roce 1989 zázemí řada výzkumníků, kteří byli po roce 1968 vykázáni z výzkumných institucí (zejména z tehdejšího Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii). Řada z nich se již v šedesátých letech přihlásila k historizujícímu přístupu k výzkumu mezinárodních vztahů (Kotyk 1967), což se pak projevilo i na způsobu zkoumání české zahraniční politiky na půdě VŠE (blíže viz část věnovanou teoretickým východiskům; viz též Ort 2005). Středisko mezinárodních studií si zaslouží svoji pozornost i z toho důvodu, že se snad jako jediné pracoviště systematicky věnuje výzkumu *československé* zahraniční politiky (Veselý 2000, 2001), což opět souvisí s tradicí historického přístupu.

Klíčovým pracovištěm pro výzkum české zahraniční politiky je Ústav mezinárodních vztahů (ÚMV). Jakkoliv jeho název odkazuje na mezinárodní vztahy obecně (a historicky i na mezinárodní ekonomické vztahy), kritická reflexe české zahraniční politiky byla vždy důležitou náplní práce ÚMV. Specifická pozice této instituce jako místa pro výzkum české zahraniční politiky souvisí s jeho historickým institucionálním provázáním s Ministerstvem zahraničních věcí České republiky (MZV ČR) a řadou vazeb mezi ÚMV a MZV na úrovni personální, profesní i z hlediska financování výzkumu a využívání jeho výsledků (viz též část věnovanou vztahu k politice). Zřizovatelem ÚMV je MZV – až do roku 2007 měl ÚMV dokonce status příspěvkové organizace ministerstva. ÚMV se postupně profesionalizoval a změnou statutu na veřejnou výzkumnou instituci došlo i k formálnímu uvolnění vztahů s MZV, přesto však vazba na ministerstvo, která se projevuje právě v tematickém zaměření na českou zahraniční politiku, přetrvává. ÚMV se jako instituce zřízená MZV podílí na tvorbě strategických dokumentů české zahraniční politiky (konceptce české zahraniční politiky a v oblasti bezpečnosti; viz Drulák 2007: 281) a poskytuje expertní vstupy (výzkumné zprávy, *policy papers*) pro dílčí témata české zahraniční politiky.

Institucionální vazba, osobní kontakty, ale i sama fyzická blízkost mezi ÚMV a MZV umožňují jeho výzkumníkům nejenom přispívat (alespoň v omezené míře) k formulaci strategického směřování české zahraniční politiky, ale zároveň poskytují jedinečnou příležitost k reflexi a kritice české zahraniční politiky. Na půdě ÚMV vznikla první ucelená publikace hodnotící zahraniční politiku nově vzniklé České republiky (Pick – Handl 2004), na niž s odstupem navázal pravidelný cyklus ročních analýz české zahraniční politiky (Kořán 2008b).

Českou zahraniční politikou se více či méně systematicky zabývají badatelé na dalších pracovištích. Obecně platí, že analýza české zahraniční politiky představuje doplňkový výzkumný zájem pro autory, kteří se primárně věnují mezinárodním vztahům obecně (respektive teorii mezinárodních vztahů), evropské integraci, mezinárodní bezpečnosti či jiným specifitějším tématům. České zahraniční politice se věnují výzkumníci na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni (Waisová 2011; Cabada – Waisová 2011). Analýza zahraniční politiky (včetně české zahraniční politiky) je předmětem zájmu badatelů na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně (Kořán – Hrabálek 2007). Přestože česká politika v EU daleko přesahuje úzkou definici zahraniční politiky, toto téma je pro českou vědu poměrně nosné, jak dokazuje výzkumná a publikační činnost výzkumníků z Masarykovy univerzity v Brně (Dočkal et al. 2006) či z Filozofické fakulty Univerzity Palackého (Marek – Baun 2011).

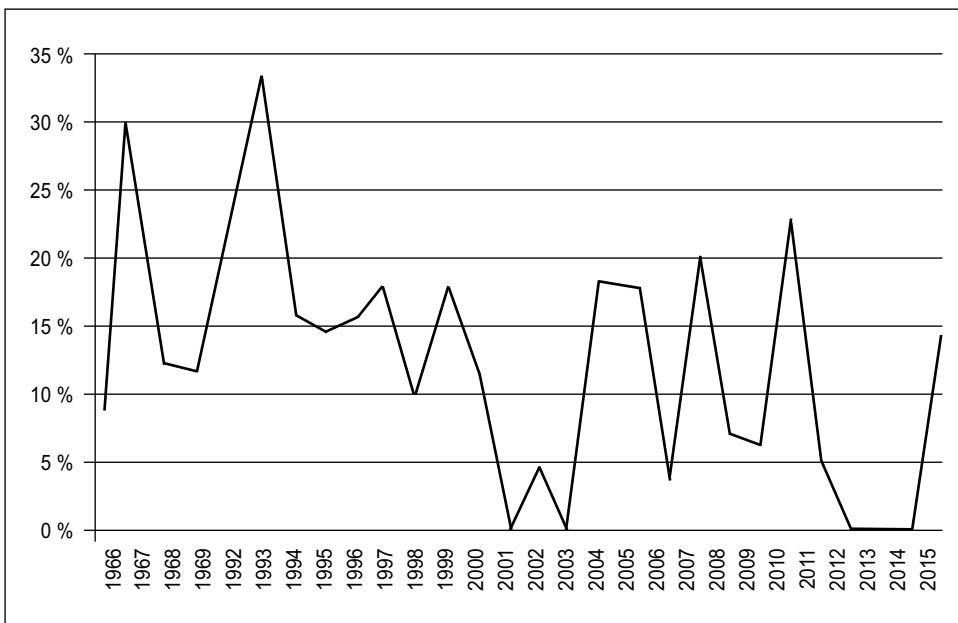
Množství textů věnovaných české a československé zahraniční politice v časopise *Mezinárodní vztahy* odráží intenzitu debaty, která se o postavení země ve světě a charakteru jeho zahraniční politiky v dané době vedla. Když se v šedesátých letech poněkud uvolnila omezení, v rámci nichž bylo možné diskutovat o československé zahraniční politice, výzkumníci tehdejšího Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE) cítili potřebu vyjádřit „opatrnou nespokojenost“ nad pasivitou tehdejší československé zahraniční politiky. Nově založený časopis *Mezinárodní vztahy* sloužil pracovníkům ÚMPE jako

platforma pro odbornou diskusi nejenom na téma mezinárodních vztahů, ale i československé zahraniční politiky.

Snaha o zacílení nově vzniklého časopisu *Mezinárodní vztahy* na (československou) zahraniční politiku je dobře patrná z redakční politiky prvního šéfredaktora Jaroslava Šedivého. Prvním článkem prvního čísla *Mezinárodních vztahů* měl být Šedivého text „Podmínky a hlavní cíle československé zahraniční politiky“, který volal po „rozvinutí vlastní iniciativy v zahraniční politice“. Článek nakonec neprošel cenzurou MZV a za dramatických okolností byl vyňat z již vytištěného čísla (Šedivý 2007: 60). Zájem redakce o (v mezích možností kritickou) reflexi československé zahraniční politiky ovšem přetrvával a od ročníku 1968 se Jaroslavu Šedivému podařilo prosadit nový podtitul časopisu *Mezinárodní vztahy – Československá revue pro zahraniční politiku* (Tamtéž: 58).

Jak ukazuje graf č. 1, časopis věnoval značnou pozornost československé a české zahraniční politice i v devadesátých letech. Od roku 2000 už zájem o analýzu české zahraniční politiky výrazně klesá. Zatímco v devadesátých letech bylo publikováno průměrně sedm článků ročně, které se více či méně zabývaly českou zahraniční politikou a místem ČR ve světě, od roku 2000 to už bylo jen méně než 1,5 článku ročně. Vrcholné pozornosti se pak tématu dostalo v roce 1993, tedy v okamžiku vzniku samostatného českého státu, kdy vcelku pochopitelně bylo možné a potřebné analyzovat, jak se postavení země rozpadem Československa proměnilo.

Graf č. 1
Relativní četnost článků v Mezinárodních vztazích věnovaných české (a československé) zahraniční politice

Zdroj: Autoři.

Časopis *Mezinárodní vztahy* vydává Ústav mezinárodních vztahů, v minulosti jej vydával jeho předchůdce Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Jak už bylo výše uvedeno, ústav byl do roku 2007 úzce spojen s ministerstvem zahraničních věcí. Je proto vhodné se ptát, do jaké míry byl a je časopis, který je jedním z nejdůležitějších fór pro analýzu mezinárodních vztahů v českém jazyce, především interní platformou pro diskusi

o české a československé zahraniční politice, a do jaké míry je naopak fôrem s širokou účastí i mimo nejužší kruh ústavu a ministerstva. Jak potvrzuje tabulka č. 1, podíl „interních“ autorů byl vždy relativně vysoký, přičemž za celé sledované období bylo 44 procent článků věnovaných české zahraniční politice z pera zaměstnanců ÚMV nebo ministerstva zahraničí (případně emeritních pracovníků těchto institucí). V průběhu času ovšem vidíme přibývání autorů akademiků mimo rámec ÚMV, kteří jsou pro účely statistiky definováni jako zaměstnanci veřejných a soukromých univerzit nebo Akademie věd ČR.

Tabulka č. 1
Podíl článků podle pracoviště autora (v %)

	celkem	1967–1969	1992–2004	2005–2015
ÚMV	33	38	30	38
MZV	11	15	10	13
veřejné a soukromé univerzity a AV ČR	34	23	35	38
ostatní	23	23	25	13

Zdroj: Autoři.

Současně však nelze říci, že by byla skupina autorů, kteří se na stránkách *Mezinárodních vztahů* české zahraniční politice věnovali, nějak omezená, nebo dokonce úzká. Zkoumaných 92 článků napsalo 72 jednotlivých autorů nebo autorských týmů, přičemž jen jeden z nich přispěl do časopisu na toto téma více než třikrát (Kotyk 1967, 1995, 1997, 2000). To ovšem neznamená, že by se na stránkách časopisu odehrávala na téma české zahraniční politiky nějaká zvláštní debata. Ani jeden z článků se jakýmkoli způsobem nelymezuje vůči ostatním příspěvkům, ačkoli se mohla objevit polemika s textem publikovaným jinde (srovnej Štěpanovský 1996). Jde tedy primárně o sérii monologů, nebo dokonce osamělých výkřiků k české zahraniční politice, které reflektují buď aktuální události, nebo vlastní výzkumný záměr, obvykle v podobě prezentace výsledků probíhajícího nebo ukončeného grantového projektu (srovnej Houžvička 2000; Nožina – Šitler – Fajfrová 2005).

Na první pohled překvapí téměř úplná absence mimopražských autorů. Ta je zajisté dána velkým podílem „interních“ autorů a dalších přispěvatelů z řad státní správy (ministerstvo obrany, ministerstvo školství). Avšak mezi autory z akademické sféry je účast mimopražských pracovišť zarážející. V celém souboru nalezneme jen dva články autorů afiliovaných s Masarykovou univerzitou, dva s Univerzitou Palackého, dva s Univerzitou Hradec Králové a jeden s Vojenskou akademií Brno. Kromě několika málo článků zahraničních autorů pochází zbytek textů z pražských pracovišť.

VZTAH K AKTUÁLNÍ POLITICE

Jak už naznačila část věnovaná institucionálnímu zázemí, některé klíčové instituce výzkumu české zahraniční politiky (máme na mysli ÚMV) si zachovávají vazbu na MZV v rovině institucionální a prostřednictvím odborných a osobních kontaktů. Ministerstvo zahraničních věcí zároveň samo vyhledává expertizu k důležitým tématům české zahraniční politiky – proto příliš nepřekvapí konstatování o úzkém vztahu mezi výzkumem a praxí české zahraniční politiky. Česká odborná komunita se podílí na přípravách strategických dokumentů: koncepcí české zahraniční politiky, strategiích působení ČR v EU či

bezpečnostních strategií. Tyto strategické dokumenty jsou vždy sestavovány na základě politických priorit jednotlivých vlád, v gesci příslušných ministerstev či Úřadu vlády ČR. Zodpovědné ministerstvo/úřad připravuje návrh dokumentu, zapracovává vstupy ostatních resortů a zároveň konzultuje s širší odbornou veřejností. Z povahy strategických dokumentů, které mají sloužit jako strategické politické vodítko pro zahraniční, bezpečnostní a evropskou politiku ČR, vyplývá, že k zapojení odborné veřejnosti dochází až v pozdějších fázích přípravy těchto strategických dokumentů.

Vstupy ze strany odborné veřejnosti a výzkumných institucí při přípravě strategických dokumentů české zahraniční politiky mohou mít různou podobu. Vybraní výzkumníci bývají zváni ke konzultacím v rámci uzavřených vnitroministerských debat nebo mohou být vyzváni k zaslání individuálních psaných komentářů. Souběžně s přípravou některých strategických dokumentů (například priority českého předsednictví v Radě EU v roce 2009) byly organizovány poloveřejné či veřejné expertní kulaté stoly. Ty opět umožňují jednotlivým badatelům komentovat podobu těchto dokumentů. Vztahy mezi výzkumem a praxí české zahraniční politiky se většinou uplatňují prostřednictvím expertizy jednotlivých odborníků, pouze zřídka dochází k situaci, kdy je některá výzkumná instituce jako celek oslovena s prosbou o vypracování stanoviska k nějakému vládnímu dokumentu.

Česká odborná komunita má možnost průběžně vstupovat do debaty o podobě české zahraniční politiky odbornou činností jednotlivých výzkumníků a výzkumných týmů. Nepředpokládáme, že by pracovníci MZV a dalších úřadů systematicky sledovali v Česku vyprodukované monografie a odborné články, na druhou stranu řada mladších pracovníků české diplomacie si zachovává návyky ze svých vysokoškolských studií či ze svého působení v akademickém sektoru a sledují knižní a časopiseckou produkci českého oboru mezinárodní vztahy. Tradiční stesky, že akademické výstupy nikdo nečte, tedy nemusejí být oprávněné. Otázka implementace doporučení akademické komunity je samozřejmě věc druhá.

Ve srovnání s tradičními akademickými výstupy se osvědčily publikační žánry *policy paper*, *policy brief* a výzkumná zpráva, které sice ne vždy dosahují nároků akademické produkce (recenzní řízení, systematická teoreticky ukotvená analýza), za to svým rozsahem a strukturou odpovídají požadavkům české diplomacie na rychlou analýzu a doporučení k aktuálním problémům. Ministerstvo zahraničních věcí a další resorty jsou uživateli aplikovaného výzkumu financovaného programy Technologické agentury ČR (TA ČR) Omega a TA ČR Beta, vypisuje také takzvané operační analýzy. Výstupy z těchto projektů aplikovaného výzkumu bývají prezentovány formou kulatých stolů. Důležitý kanál pro komunikaci mezi akademickou sférou a českou diplomacií představují konference orientované na praktické problémy mezinárodních vztahů a české zahraniční politiky, které ve spolupráci s MZV a v jeho prostorách pořádají české výzkumné instituce a think-tanky. Formát těchto konferencí může být různý – od menších veřejných kulatých stolů až po několikadenní konference se zahraničními hosty (symposium Česká zahraniční politika).

Právě výše zmíněné think-tanky (Asociace pro mezinárodní otázky, Europeum, Evropské hodnoty) představují důležitou spojnicí mezi akademickým světem a českou diplomacií. České think-tanky se zaměřují na aktuální témata mezinárodní (zejména evropské) politiky a reflexe české zahraniční politiky zaujímá mezi jejich aktivitami prominentní místo. Pro think-tanky (nejenom ty české) je typické, že se místo akademické produkce soustřeďují na kratší, avšak aktuální analýzy, aplikovaný výzkum s výstupy v podobě výzkumných zpráv a *policy papers* s velkým důrazem na doporučení pro českou zahraniční politiku. V souvislosti s českou zahraniční politikou stojí za zmínku dlouhodobý projekt AMO *Agenda pro českou zahraniční politiku* (Dostál – Eberle 2015) a reflexe Koncepce české zahraniční politiky Evropských hodnot (Evropské hodnoty 2015).

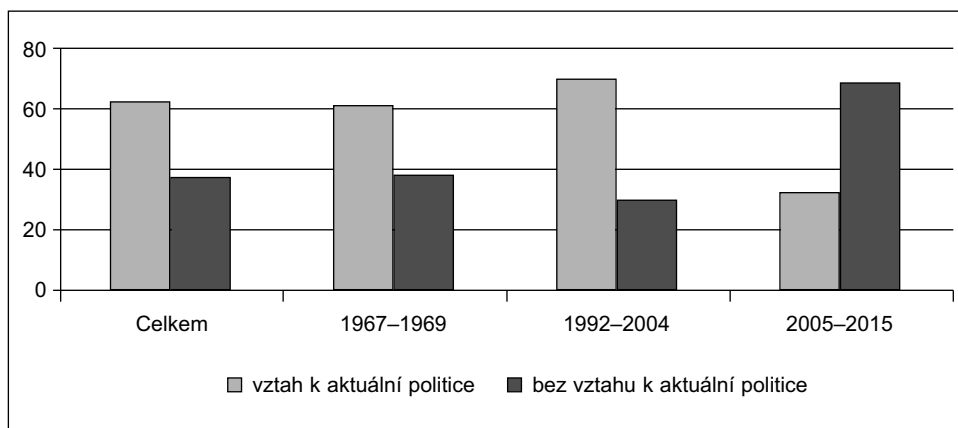
Jak se projevil vztah mezi praxí a výzkumem české zahraniční politiky na stránkách *Mezinárodních vztahů*? Jak naznačily předchozí řádky, do časopisu v devadesátých letech

přispívali i autoři, kteří byli nějakým způsobem spjati s ministerstvem zahraničí, výjimkou nebyly ani příspěvky od aktivních politiků. Po zavedení recenzního řízení (2001) se autoři rekrutují takřka výhradně z akademické sféry, přesto však zájem o českou zahraniční politiku trvá. Nepřekvapí proto, že více než 60 procent článků ve sledovaném období mělo přímý vztah k aktuálním událostem a aktuálním problémům, kterým česká zahraniční politika čelila. Příkladem mohou být články o právě projednávaných dokumentech a iniciativách (Kopecký 1992), vztah minulých událostí a aktuální politiky (Ort 1967; Winkler 1994; Kunštát 2007; Slačálek 2010) nebo články k aktuálnímu postavení ČR v širším regionálním nebo globálním kontextu (Štembera 1993; Píck 1995; Leška 1998).

Z článků, které žádný přímý vztah k aktuální zahraniční politice ČR nemají, je téměř polovina prací historických. Ty zpravidla zpracovávají určitý úsek českých a československých (diplomatických) dějin (Kořalková 1967; Šauer 1993; Klíma 1996; Lacaze 1997a, 1997b, 2000; Nožina – Šitler – Kučera 2007; Štiková 2009; Olša 2005). Zbytek textů zahrnuje eseje o postavení ČR ve světě (Šedivý 1994), výsledky sociologických šetření o vztazích Čechů ke světu (Houžvička 1993, 1994), osobní vzpomínky aktérů (Kovanda 2004) a pochopitelně také celou řadu standardních vědeckých prací s cílem interpretovat události teoreticky informovanými nástroji (Peterková 2006; Moravcová 2007; Hynek – Střítecký 2010).

Z perspektivy vztahu k aktuální české zahraniční politice a jejímu provádění prošly *Mezinárodní vztahy* výraznou změnou. Zatímco v předchozích obdobích se zhruba dvě třetiny článků věnovaly aktuální politice, tento poměr se od roku 2005 obrátil. V posledním sledovaném období se aktuálním událostem věnuje již jen zhruba každý třetí článek a většina textů nemá ambici současnou politiku komentovat. Změna odpovídá nástupu jasnější teoreticky ukotvených a metodologicky informovaných textů zhruba od roku 2000.

Graf č. 2
Články podle vztahu k aktuální politice (v %)

TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ VÝZKUMU ČESKÉ ZAHRAIČNÍ POLITIKY

V šedesátých letech se i v komunistickém Československu na stránkách *Mezinárodních vztahů* vedla takzvaná druhá velká debata mezi zastánci tradičního (historizujícího) přístupu (Kotky 1967; Ort 1966) a obhájci „behaviorismu“ (Soják 1969; Petr 1969). Podle tehdejšího šéfredaktora Jaroslava Šedivého byla diskuse o vědeckém pojetí studia mezinárodních vztahů dokonce jedním z nosných témat nově založeného časopisu *Mezinárodní vztahy* (Šedivý 2007: 65). Přestože českoslovenští obhájci behaviorismu dokázali v šedesátých letech převzít diskurz tehdejší západní vědy (viz zejména Soják 1969), politicky

šlo o konzervativní komunisty. Po roce 1968 zůstali věrni režimu, plně akceptovali marxismus-leninismus jako „světónázorovou a teoretickou vědeckou základnu odborné činnosti“ (Leška 2007: 187) a v období normalizace aktivně přispěli k personální i odborné degradaci oboru, který se v dalších dvou desetiletích soustředil na propagandu a apologetiku prosovětsky orientované československé zahraniční politiky.

V devadesátých letech převládá historizující a popisný přístup k výzkumu zahraniční politiky – články věnované české zahraniční politice zůstávají v naprosté většině teoreticky i metodologicky neukotveny. Tato skutečnost z části souvisí se slabou profesionalizací oboru zdecimovaného obdobím totality. Zčásti ovšem jde o důsledek vědomé preference historizujícího přístupu k výzkumu mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Považovali jsme za důležité připomenout československou verzi druhé velké debaty, protože právě obhájci historiografického přístupu museli po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy z politických důvodů z ÚMPE/ÚMV odejít. Tito „osmašedesátníci“ se po roce 1989 dočkají společenské i odborné rehabilitace, pomáhají znovuzaložit obor mezinárodních vztahů a jako jedni z prvních publikují k tématu československé a české zahraniční politiky. Pro tuto část badatelů byl historizující přístup vědomou metodologickou/epistemologickou volbou.

V devadesátých letech se teoreticky ukotvené články objevovaly pouze výjimečně. Většina článků se omezovala na popis a vyvozování závěrů bez jasného klíče, podle něhož byla popisovaná empirie vybírána, nebo principů, podle kterých autoři k závěrům došli. Pokud se objevují teoreticky ukotvené články, pak mezi nimi jednoznačně dominují texty analyzující postavení ČR optikou geopolitiky (Kolář – Píck – Polreich 1993; Šedivý 1994; Leška 1998) či klasického realismu (Eichler 1993). Převaha geopolitiky a klasického realismu je patrná i při pohledu na širší produkci českých mezinárodních vztahů k tématu česká zahraniční politika (Krejčí 1993; Drulák 2006).

Situace se začala měnit zhruba s přelomem století, ale zejména po roce 2006. V rámci české disciplíny dochází k intenzivnějšímu rozvoji teoretické a metodologické základny pro analýzu zahraniční politiky jakožto specifického podoboru mezinárodních vztahů (Drulák – Druláková 2000; Kořan – Hrabálek 2007). Podobně i v časopise *Mezinárodní vztahy* se, zejména po roce 2006, častěji objevují články k tématu české zahraniční politiky, které se explicitně opírají o teorie zahraniční politiky či teorie mezinárodních vztahů (jiné než geopolitiku). Těsně před vstupem ČR do EU se, vcelku nepřekvapivě, dostává na scénu koncept europeizace a práce studující přizpůsobování českých institucí evropské integraci (Baun – Marek 2002; Dürr – Marek – Šaradín 2004). V dalších letech se objevuje širší spektrum přístupů od teorie racionální volby a sociologického institucionalismu takzvanou logikou výhodnosti a vhodnosti (Moravcová 2007), přes víceúrovňové vládnutí (Capanda 2010) a přenos diskurzu (Hynek – Střítecký 2010), až po mainstreamové teorie mezinárodních vztahů (Karásek 2010) nebo teorii efektivity zapůjčenou z managementu (Holý 2005).

Podobná byla situace i u využití metod. Po většinu zkoumaného období se texty omezily na nijak blíže nespécifikovaný a nepříliš strukturovaný popis situace nebo zkoumaného problému. Výjimky se obvykle týkaly disciplín mimo mezinárodní vztahy, kde byla práce s metodami lépe usazena, především sociologie (Houžvička 1993, 1994) nebo ekonomie (Kosta 1992). Výjimkou nebyly ani stati, které měly spíše charakter eseje než textu odborného (srovnej Měšťan 1993; Pehe 1999). Změna se objevila opět s přelomem století, kdy analýzy věnované české zahraniční politice začínají využívat konkrétních metodologických přístupů. Jasně přitom převládá analýza diskurzu (srovnej Kunštát 2007; Fürst 2005; Slačálek 2010; Kratochvíl 2011) následovaná případovou studií (Witzová 2004; Peterková 2008; Capanda 2010).

Práce se zdroji na zkoumaném souboru textů do značné míry kopíruje výše nastíněné posuny teoreticko-metodologického rámce. Ke změně nicméně dochází podstatně dříve. Od devadesátých let pracuje většina textů se standardním zdrojovým aparátem a vychází

z pramenů i literatury. Výjimkou jsou v tomto ohledu jen některé texty z roku 1993, v nichž se autoři zamýšlejí nad situací po rozpadu Československa (Valenta – Had 1993; Štembera 1993; Kinsky 1993). Naprostá většina textů pracuje s českými i zahraničními zdroji, přičemž primární zdroje jsou písemného charakteru (archivy, vládní dokumenty), jen výjimečně se objeví rozhovory (Witzová 2004).

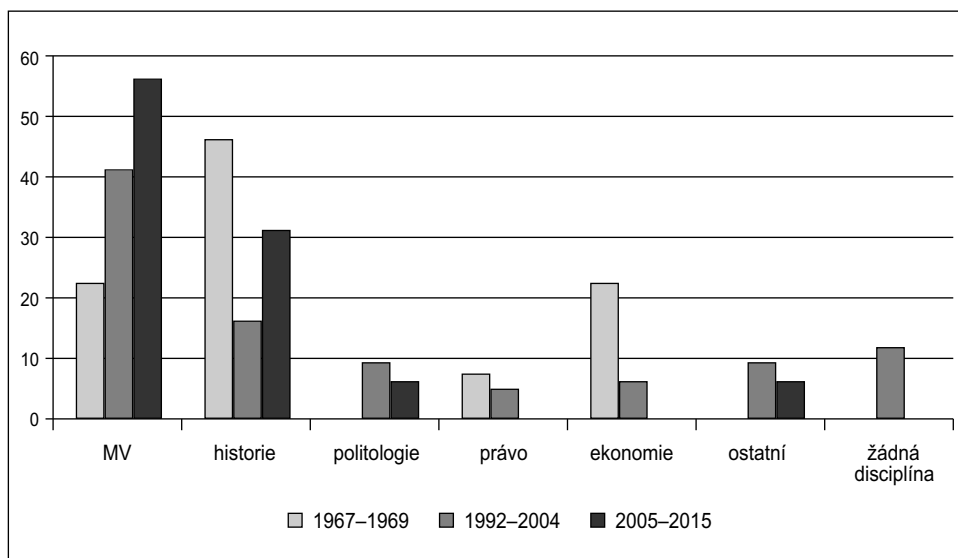
DISCIPLINÁRNÍ UKOTVENÍ A TEMATICKÁ RŮZNORODOST

Pohled na stránky časopisu *Mezinárodní vztahy* dobře ilustruje disciplinární rozkročenost výzkumu české zahraniční politiky. Analýza zahraniční politiky není v ČR etablována jako svébytná subdisciplína a reflexe české zahraniční politiky je nedílnou součástí výzkumné praxe českého oboru mezinárodní vztahy. Ten tak představuje hlavní disciplinární východisko většiny článků věnujících se české ZP. Ani zdaleka ovšem nelze říci, že by se do *Mezinárodních vztahů* nedostaly studie, které přistupují k realitě perspektivou jiných disciplín. Jak ukazuje graf č. 3, v průběhu let byla česká zahraniční politika na stránkách *Mezinárodních vztahů* nahlížena explicitně nebo implicitně optikou řady disciplín, vedle mezinárodních vztahů ještě historie, politologie, práva, ekonomie a některých dalších.

Podíl mezinárodních vztahů je vcelku nepřekvapivě v porovnání s ostatními přístupy největší. V prvním zkoumaném období, tedy mezi lety 1967 a 1969, je však patrné, že disciplína mezinárodní vztahy ještě nebyla v českém prostředí dostatečně ukotvena, případně její pohled nebyl žádoucí. Výrazně převažuje historický přístup k analýze české zahraniční politiky a významný je i pohled ekonomický. Od roku 1992 už nicméně mezinárodní vztahy jasně převažují.

Graf č. 3 naznačuje, že se v souvislosti s českou zahraniční politikou časopis *Mezinárodní vztahy* jasně disciplinárně profiluje ve smyslu svého názvu, přičemž dochází k postupnému ústupu všech ostatních disciplinárních přístupů. Pouze historie si doposud i přes určité výkyvy byla schopna udržet postavení jako významná perspektiva analýzy české zahraniční politiky. Ekonomie a právo už v posledním období zcela vymizely.

Graf č. 3
Rozdělení článků podle disciplíny (v %)

Zdroj: Autoři.

Jak bylo naznačeno v úvodu, sociálněvědní a historické bádání považujeme za hierarchizovanou, často vysoce organizovanou a profesionalizovanou (za pomoci metodologie, publikačních postupů, výzkumných návyků atd.) snahu vyrovnat se s minulostí a současností a porozumět jí z dílčího úhlu pohledu, situovaného v konkrétním čase a místě. Táž optika bude použita pro interpretaci vývoje akademického psaní o ČZP na stránkách časopisu *Mezinárodní vztahy*. V akademických a odborných textech tedy budeme hledat snahu vtisknout prožívané či prožité zkušenosti partikulární význam a smysl. Tento smysl a význam napomáhají prakticky uchopit vývoj současný a hlavně budoucí.

Při tomto přístupu, kdy na jednotlivé texty bude nahlíženo velmi specifickou optikou, nezbytně platí, že některá tvrzení a argumenty jsou vyjímány ze svého kontextu a zvýrazněny do té míry, že ne vždy a ne zcela skutečně odpovídají povaze analyzovaného článku. Vzhledem ke snadné on-line přístupnosti archivu časopisu *Mezinárodní vztahy* je však vždy možné ten který článek dohledat a přečíst si jej v úplnosti. Pro analýzu textů nebyla užita metoda *obsahové analýzy*, neboť jsme vycházeli ze spíše indukativního přístupu, zároveň však nebyla užita ani *diskursivní analýza* v přísném slova smyslu, neboť naším primárním zájmem nebylo hledat významové metastruktury jednotlivých textů. Analytický přístup se tak nejvíce blíží velmi volně pojaté *zakotvené teorii* (Braun 2008), či spíše volně pojatému hermeneutickému přístupu, kdy byly z textů vybírány hlavní referenční body, narativní rámce, klíčové otázky a cíle textu a na tomto základě byly vytvořeny širší významové kategorie, s nimiž dále pracujeme.

Prvním krokem byla *základní sumarizace převažujících a opakujících se témat*, bez ohledu na konkrétní teoretický či konceptuální přístup užitý při jejich zpracování. Protože jsou kategorie uměle stanoveny, individuální texty se ve své rozmanitosti této kategorizaci přirozeně vzpírají, a jednotlivé kategorie se navíc v mnohém prolínají. Přesto lze jednoznačně určit, že nejrozsáhlejší segment textů (první kategorie) se zabývá jedinou zásadní, byť v obměnách se opakující otázkou: jaké je a může být české místo ve světě a v Evropě. Různými způsoby a s různými nástroji se jednotliví autoři snažili vyrovnat s *nesamozřejmostí a neuchopitelností československé/české zahraniční politiky, vyznat se z historických traumat a nalézt a vymezit českou roli zejména v Evropě, ale také ve světě*. Druhou kategorií textů tvoří příspěvky, které lze charakterizovat jako *problém řešící*. Jde o příspěvky, které na základě analýzy, politických či normativních předpokladů navrhuji konkrétní opatření v rovině *policy*. Nejmenší podíl článků pak tvoří ty, které bychom mohli označit jako nejvíce odpoutané od veřejné a politické diskuse a které se zabývají *dílčím a velmi specificky vymezeným tématem*, typicky například bilaterálními vztahy s mimoevropskou zemí, konkrétní úzkou historickou epizodou či historickou osobností.

Druhým krokem pak bylo umístění těchto kategorií na časovou osu. Jak částečně naznačila první část této analýzy, převaha té které kategorie v daném období se zřetelně vyvíjela. Následující časové členění neodpovídá časové kategorizaci v první části, jeho cílem je podtrhnout výrazné rysy, které se v určitém období projevovaly. V šedesátých letech (časová perioda 1966–1969) lze do první kategorie ze dvanácti článků k ČZP zařadit 10 textů a do druhé texty dva. V letech 1992 až 1996 pak ze 40 (!) textů k ČZP jich plných 30 řadíme do první kategorie, pouhé čtyři do druhé kategorie („problém řešící“ texty) a šest článků do kategorie „specifického akademického zájmu“. Od roku 1997 do roku 2015 pak z 39 analyzovaných článků již jen devět spíše odpovídá první než druhé kategorii, 22 spíše spadá do kategorie druhé a osm článků do kategorie třetí.

Třetím krokem byla snaha blíže prozkoumat obsah článků v jednotlivých kategoriích a pohlédnout na ně z hlediska možného tematického či významového vývoje, čtvrtým krokem pak byla snaha dílčí nálezy interpretovat z pohledu zvoleného filozoficko-pragmatického pohledu.

Československé a české místo ve světě

První a nejrozsáhlejší kategorie článků byla tedy označena jako *hledání českého místa ve světě a vyrovnání se s nesamozřejmostí ČZP* a přeneseně s nesamozřejmostí existence Československa a České republiky jako takové. Převážná většina textů, zejména v šedesátých a v první polovině devadesátých let se tím či oním způsobem zaobírala malostí Československa, respektive České republiky čelící výzvam z vnějšího prostředí, které tato země reálně nemůže samostatně ovlivnit. V této skupině článků nalezneme texty, za nimiž se dále skrývá úsilí vyrovnat se akademicky s opakujícími se traumaty českých moderních dějin. Tato traumata často souvisejí s deficitem vlivu na mezinárodní dění a s deficitem autonomie vůči „velkým“. V této kategorii převládají tři hlavní témata: dominuje Německo, o pomyslnou druhou příčku se pak dělí témata zacílená na otázku obrany a bezpečnosti státu spolu s články tematizující české místo v Evropě, potažmo přímo v Evropské unii.

Do první kategorie rovněž řadíme texty historizující a historické, které na základě dějinného narativu vysvětlují současné české postavení v mocenském systému a jeho nenasnadnou pozici v geopoliticky aktivní a přitažlivé části Evropy, kde diktuji podmínky protichůdné zájmy mocných. Československo je nejčastěji situováno do role oběti se sklíčovými historickými zkušenostmi. Příznačné nicméně je, že skepse a obavy se mísí s internacionalistickými nadějemi. „*Praha až do roku 1918 byla provinčním městem, kterému se velká politika [...] vyhýbala*“. Bylo však potřeba zkoumat tyto otázky, zvláště „*ve velmocích, které rozhodným způsobem ovlivňovaly vývoj té části světa, ve které se vyvíjelo i malé Československo*“ (Šnejdárek 1966). Dle Jaroslava Šedivého malé státy „*technicky vyspělé se někdy snaží svůj předstih využít (popřípadě zneužít) k prosazování svých cílů politických či ekonomických*“ (Šedivý 1967: 54). Podobně Václav Kotyk (1967) klade do popředí nutnost mnohostranného otevírání se světu, tj. snahu malého státu vyrovnávat svůj deficit vlivu hlubším a všestranným zapojováním se do mezinárodního prostředí (v hospodářské, bezpečnostní i vědeckotechnické oblasti; dále viz například také Pěchota 1967).

Bylo již nicméně zmíněno, že po celá šedesátá léta, ale i v převážné části let devadesátých bylo základním referenčním bodem – a jednoznačně nejčastěji zmiňovanou zemí – Německo. Pomocí odkazu k Německu byl uvozován náš vztah ke vzniku ČSR, dějinám, k jejich krivdám, k mezinárodním organizacím, k Evropě, k bezpečnosti, k Sovětskému svazu, k hospodářství – skoro by se chtělo říci, že neexistovalo téma, v němž by Německo, ať již v dobách komunistických, či postkomunistických, nehrálo prominentní roli. Hlavní pozornost mezinárodněpolitického výzkumu zůstává „*i nadále upřena k otázkám nejnovějších dějin Německa*“ a zejména na „*jevy znovu se rodícího západoněmeckého imperialismu a revanšismu*“, varuje Antonín Šnejdárek (1966: 7). „*Zahraniční vztahy českého a později také slovenského národa se vyvíjely úměrně strašné hrozbě německého nacionálního šovinismu*“ píše Šnejdárek o rok později. Vznik malých středoevropských národů byl podle něj „*reakcí na zvyšující se nebezpečí germanizace*“ (Šnejdárek 1967: 4). Také Jaroslav Šedivý (1967) navazuje existenciální otázky samostatného Československa na sousedství s Německem, které na jedné straně přináší kulturní a politickou návaznost na celoevropský vývoj, ale také opakované vystavení německému „*militarismu a německé politiky expanze a revanše*“ (Šedivý 1967: 55; podobně viz například Tomeš 1968).

Věra Olivová (1968) kombinuje oba prvky: křehkost mezinárodní situace pro malé státy a velmocenské Německo. Základním historickým rámcem analýzy československé obrany a bezpečnosti je umístění Československa do labilní a nestabilní versailleské Evropy a jeho omezené mocenské nástroje, které selhávají tváří v tvář „*starému hegemonu*“ východní Evropy – Německu (Olivová 1968: 4), ale také mnohonásobně protikladným požadavkům a zájmům ostatních evropských velmocí (Tamtéž: 10). Československo je situováno do role sice šikovné, ale přece jen oběti evropského geopolitického zápasu, v němž zejména prezident Edvard Beneš zvládá svůj part bravurním taktizováním. Také

Alice Gajanová (1969) začíná svou analýzu prvorepublikové československé zahraniční politiky situováním Československa „*spolu s ostatními relativně slabými střeoevropskými státy [...] mezi velkou a hustě obydlenou říši německou s neobyčejně výhodnou zeměpisnou polohou ve středu Evropy a obrovský kolos Ruska*“, uprostřed nepřátelsky naladěných sousedů (Gajanová 1969: 43–44). Dlouhodobá snaha normativně definovat sousedství s Německem v českých moderních dějinách bývá spojována s potřebou pevných bezpečnostních záruk – a s jejich selháním. Prvotním referenčním bodem často bývá trauma mnichovské dohody – mnichovského diktátu. Alexandr Ort dospívá ve svém textu „O neplatnosti mnichovského diktátu“ (1967) pomocí historické analýzy k závěru, který nejlépe znehodnotí celou traumatizující zkušenost: byla zbytečná. „*Mnichov se stal jen předejrou ke druhé světové válce*“ (Ort 1967: 43). Alexandr Ort také se vši důrazností obhajuje poválečný odsud Němců, který „*byl jen logickým důsledkem porážky a ta jen následkem agrese*“ (Tamtéž: 50).

V podmínkách šedesátých let a reformního komunistického hnutí, které hledělo reformulovat i vztah k západním ekonomikám, však bylo nutné s „*jedním z hospodářsky nejsilnějších států světa [...] mimořádně významné najít [...] normální sousedské vztahy*“, a to navzdory citlivosti česko-německé agendy a přetrvávající nedůvěře, posilované „*někdy hysterickým, někdy rafinovanějším postupem organizací německých přesídlenců*“ (Šnejdárek 1967: 4–5). Šnejdárek ovšem nakonec spěje k poznání, že je potřeba odstranit „*nánosy minulosti vytvářející překážky pro normalizaci vztahů*“ bez emocí, a naopak založenou na realistickém chápání skutečnosti a minulosti (Tamtéž: 11).

Tyto ukázky dobře ilustrují, jak se akademická obec vyrovnávala s rozporuplným soustředěním s Německem – žalostné zkušenosti na straně jedné, nevyhnutelná gravitace k německému prostoru na straně druhé. V šedesátých letech převažovala obezřetnost se záblesky optimismu, v devadesátých letech zavládl optimismus se záblesky obezřetnosti. Bedřich Kopecký (1992) po listopadové revoluci klade klíčový důraz na přátelské vztahy s Německem, na skutečné pochopení demokratického vývoje v poválečném Německu, které v české společnosti chybí a z něhož „*pramení určitá nedůvěra ve skutečné záměry Německa*“ (Kopecký 1992: 10). V souladu s polistopadovou dobou i Václav Kural nezaměnitelně obratným a inspirujícím způsobem obhajuje normalizaci vztahů s Německem, tímto „*nejvyšším faktorem evropské politické scény*“ (Kural 1992: 41). Václav Kural se sice obezřetně táže, zda je možné, aby se opakovala historie německého expansionismu a odpovídá, že chce „*spolu se světem věřit, že odpověď [...] bude pozitivní*“ (Kural 1992: 42), což byla též základní teze celého článku.

Vladimír Handl zavedl do zkoumání česko-německých vztahů několik pojmů, které zde vpravdě zdomácněly – patří mezi ně „*asymetrie vztahů*“, pojmenování takzvané *garanční (defenzivní) politiky* vůči Německu či postupná „*normalizace*“ vztahů (Handl 1993, 1998). Navzdory jejich techničtější povaze tyto pojmy nadále pracují s Německem jako gravitační mocností středoevropského prostoru, která jej sice neohrožuje, nicméně je nutné hledat rozmanité cesty, jak se s touto mocností propojit a zároveň neztratit svou svébytnost. Německo i později zůstalo v *Mezinárodních vztazích* vděčným tématem, ovšem povaha článků se více přiblížila ke kategorii druhé, tj. k textům „*problém řešícím*“.

Povaha textů v první kategorii se v jednom ohledu proměňovala s časem. V šedesátých a v první polovině devadesátých let převažovaly texty, které na základě určitého analytického, teoretického či normativního přesvědčení určovaly a hlavně jakoby vůči vnějšímu prostředí (byť v českém jazyce) hájily a legitimizovaly místo Československa / České republiky v Evropě. Byly to texty, které na základě akademické argumentace dokazovaly, že ať už obrozující se Československo v letech šedesátých, či porevoluční Československo po roce 1989, anebo rozpadnuvší se Československo (či spíše nástupnická Česká republika) po roce 1993 mohou být (právo)platným, přínosným a respektovaným členem mezinárodního společenství, na kterého není nutno hledět skrz prsty. Od poloviny devadesátých let ovšem tento vnější apel téměř cele vystřídaly články orientované dovnitř

české diskuse a odpovídající rostoucí polarizaci politického zázemí zahraniční politiky zhruba před polovinou devadesátých let.

Podívejme se nejprve na texty s „vnějším“ apelem. Zajímavou sondou do zahraničně-politického smýšlení počátku devadesátých let obecně, představuje článek „Zánik ČSFR: Středoevropský prostor 1992/1993“ (Kolář – Píck – Polreich 1993). Za důslednou, komplexní a analyticky bohatou empirickou analýzou se skrývá hlavní poselství – prozatímní reakce „Západu“ na „dezintegrační“ tendence a obecnou nevypočitatelnost situace ve střední Evropě (česko-slovenské rozdělení, ale především západní obavy z přílivu uprchlíků z rozpadajícího se Sovětského svazu přes střední Evropu) jsou ve svém alarmismu pomýlené a vycházejí z neporozumění střední Evropě, přirovnávají-li situaci ke krvavě se rozpadajícímu Balkánu. Nikoli překvapivě i v tomto příspěvku hraje významnou roli Německo a jeho vůdčí role při stabilizaci střední Evropy. Z textu je patrná snaha přesvědčit svět i sebe, že navzdory nevyzpytatelnému prostředí nového geopolitického vakua má střední Evropa obecně a Česká republika konkrétně potenciál na to, být součástí stabilního evropského bezpečnostního uspořádání.

Do série úvah nad možnostmi a limity malého státu v devadesátých letech, který se navíc musí vyrovnávat s nesamozřejmostí své existence a s její naprostou novostí, přispěli v roce 1993 Jiří Valenta a Miloslav Had shrnutím „úvah o českých národních zájmech“ kolektivitu pracovníků ÚMV. Zatímco doma se tážeme na „*rolí v regionu a v Evropě*“ u státu, který se velikostí řadí do „*druhé desítky evropských států*“, „*mezinárodní společnosti si klade otázku, zda mohou vytvořením českého státu [...] vzniknout konfliktní situace*“ (Valenta – Had 1993: 53). Autoři ve své stati poukazují na fakt, že ústava definuje český stát jako občanský, nikoli národní. Z této skutečnosti by měly plynout i garance proti tradičním etnickým a národnostním pŭtkám, které jsou pro historii středoevropského regionu tak charakteristické, neboť se nachází v „*sousedství s prostorem, kde rozklad vícenárodních států vyvolal hlubokou společenskou krizi, chaos a etnické násilí*“. Autoři dále zdůrazňují „*zvýšení potenciální úlohy německého faktoru*“ a geopolitický posun k Západu (Valenta – Had 1993: 55), který by měl vyústit v partnerské vztahy, „*nikoliv lenní podrízenost*“. Zátěž traumatizujícího vztahu k Německu, pocit malosti, ohroženosti a nesamozřejmost české existence uprostřed Evropy, stejně jako vysvětlování Západu, že z moderní střední Evropy neplyne nebezpečí nestability, tak tvořily i v tomto příspěvku k diskusi o národních zájmech úhelný kámen.

Klíčovou otázkou pro Jana Eichlera (1993) bylo, „*kdo ovládne prostor střední a východní Evropy*“, když již potřeťi se tento region stal „*bezpečnostním vakuem, územím, jež není pokryto systémem bezpečnostních smluv*“. Tato situace vyvolává „*snahy jiných, silnějších a stabilizovaných států poskytnout tomuto regionu své vlastní bezpečnostní záruky a tak ho získat pod svou kontrolu a přeměnit jej ve sféru svého vlivu. Protože je však vždy více zájemců o tuto roli, dochází pak ke střetu zájmů. V tom spočívá hrozba destabilizace nejen pro příslušný region, nýbrž pro celý kontinent a jeho celkový systém mezinárodní bezpečnosti*“ (Eichler 1993: 17). Jsme státem malým, jehož území je vystaveno zájmům o uplatnění vlivu několika silných sousedů, kteří zde budou usilovat o vytvoření sféry vlastního vlivu (Tamtéž: 23). Oddělením od Slovenska jsme se sice vzdálili působení ambicí Ruska a Ukrajiny a s nimi spojených rizik, zároveň s tím jsme se však o to více přiblížili k SRN.

Geopolitická a bezpečnostní neukotvenost a nejistota byla hlavní myšlenkou textu Milana Štembera „*Bezpečnostní zájmy České republiky*“ (1993). Jde o apel na západní státy, aby nepodceňovaly situaci ve střední Evropě, neboť od stability tohoto regionu se odvíjí stabilita a bezpečnost evropská. Česká republika v tom bude pomáhat, neboť její zahraničně-politická orientace je „*vyhroceně prozápadní*“ (Štembera 1993: 43). Bezpečnost ČR bude odviset od vztahů k mocnostem, přičemž tento vztah by neměl „*být jednostranný, jak to bývalo zvykem v bezpečnostní politice bývalého Československa*“, „*malý stát musí ve vztahu k silnějším mocnostem diferencovat a nedostat se do plné závislosti na některé*

z nich“. Potvrzuje se zde tedy obava ze závislého postavení i garanční politika vůči mocnostem, která ústí v „*naprosto racionální a logický*“ zájem o členství v NATO (Tamtéž: 44).

V představených textech jsme se dosud zaměřovali na *otázky*, které si jednotliví autoři či autorky kladli, a tyto otázky téměř vždy našly podobnou *odpověď*. Ať už v příspěvcích historizujících, či ve statích orientovaných na budoucnost se autoři a autorky vyrovnávali se všemi existenciálními dilematy a historickými traumaty téměř bez výjimky jedinou cestou: *internacionalismem*. Internacionalismus nemá v textech pevnou ani sdílenou formu; jde o propojené úvahy na téma otevřenosti vůči světu, zdůrazňování mezinárodních organizací a mezinárodního práva, odmítání (vel)mocenské politiky a hledání vícerozměrných záruk proti mocenské dominanci a proti užívání síly jako prvotního nástroje mezinárodní politiky obecně. Důležitým aspektem internacionalismu je snaha předkládat problémy regionální či české (československé) jako otázky morálně univerzální, světové či evropské.

Výmluvné shrnutí československého internacionalismu, které v mnoha ohledech platí dodnes, nabídla v již roce 1969 Alena Gajanová. Autorka se zabírá důvody a dopady internacionalismu prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a vnímá jej částečně jako pragmatický způsob, jak „*zaujmout politické kruhy na Západě*“ za pomoci zahrnutí „*širších evropských problémů než jen otázky československé*“ do své obhajoby vzniku nového státu. Masaryk postavil svou koncepci „*jako ideovou zbraň proti politice moci a násilí, tak, aby sloužila právě zájmům malého národa. Byl to morální apel na mocné a silné*“ (Gajanová 1969: 51). „*ČSR jako stát malý a z hlediska mocensko-vojenského relativně slabý se nemůže v případném konfliktu opřít o svou vlastní sílu, a proto jeho samostatná existence je do velké míry závislá na celkovém evropském nebo i světovém vývoji. Za prvořadé obecné podmínky bylo proto považováno zachování statu quo, zachování míru a zachování demokracie v Evropě*“ (Tamtéž: 46) Jsme národem „*po staletí potlačovaným a držným jen na periferii velkého světa [úporně se snažícího] vymanit se z provincialismu, z malých poměrů a především z oblastí, které se již říkalo [...] Východ*“ (Tamtéž: 49).

Zhruba polovina devadesátých let přinesla na stránky *Mezinárodních vztahů* texty, které se týkaly české zahraniční politiky, byly však již spíše zaměřeny dovnitř české společnosti. V těchto příspěvcích se zračí narůstající nejistota stran budoucího vývoje, obavy z nestálosti a z křehkosti polistopadových změn a o udržení transformace. „*Euforii, vyvolanou pádem komunistických režimů a sovětského poručnictví, zřetelně vystřídalaly – alespoň zčásti a v různé míře – pocity krize, dalo by se říci frustrace*“ (Kinsky 1993: 5). Narůstá nebezpečí „*balkanizace*“ a hrozí eskalace problémů mezi národy střední Evropy, které teprve nedávno znovu získaly suverenitu (Kinsky 1993). Podobně si Antonín Měšťan (1993) všiml obav, které Západ vyjadřoval, když se rozdělovalo Československo. Podobná nejistota stran budoucího vývoje zaznívá v textu Jaroslava Jakše (1994) k interakci mezi ČR a EU – změny v západní i východní části na evropském kontinentu dle něj mohly „*působit synergicky, nebo se mohou ovlivňovat v některých směrech problematickým, destabilizačním směrem*“ (Jakš 1994: 13). Velmi negativní pohled na budoucnost nabídl Vladimír Prorok a Aleš Lisa: „*Vývoj od roku 1989 ukazuje, že nejen počáteční euforie, ale i ji provázející optimismus značně vyprchaly. Vedle faktoru času je jednou z příčin nepochybně i to, že za uplynulé čtyři roky vzaly za své [...] četné sliby vyspělých západních zemí. Česká republika je tak vystavena v řadě směru nepříznivějším podmínkám, než se všeobecně předpokládalo [...]. Základní chybou, které se často dopouštíme, je to, že přeceňujeme význam naší relativně malé země*“ (Prorok – Lisa 1994: 79). Egon Lánský v článku „*Evropa v pohybu a naše místo v ní*“ (1995) pranýřoval (mimo jiné) v té době rozšířený pocit českého premiantství a soutěžení v tom, kdo se dostal v integračních přípravách dál. Jindřich Fibich v textu „*Postkomunistická mentalita*“ upozorňoval na skutečnost, že transformace společností neprobíhá ve střední Evropě lineárně, přináší „*četné otřesy, které výhledy do budoucna spíše zatemňují, než vyjasňují*“

(Fibich 1995: 70), přičemž „*deklarace [...] čelných politiků [...] o již provedeném oddělení [...] od minulosti jakousi pomyslnou tlustou čarou, není ničím jiným, než zbožným přáním*“ (Tamtéž: 71). Dle profesora Picka jsou „*stabilita a jistota minulosti, byť převážené na nejnižšího společného jmenovatele, porovnávány s rostoucími obavami z kriminality a s ekonomickou nejistotou*“ a pozoruje „*vzrůstající odpor veřejnosti proti jevům spojovaných s ,westernizací‘*“ (Pick 1995: 5–6).

Převažující tón poloviny devadesátých let se zdatně proměnil – z prospektivního umisťování České republiky na mapu Evropy a z obhajoby českého místa ve světě se autoři posunuli do introspektivního módu, daleko více zaznívá specifická „českost“ a „středoevropskost“, texty prorůstá nedůvěra a snaha vymezit se proti předpokládanému argumentačnímu protivníku (dále viz Pehe 1999; Stehlík 1996; Luňák 1996; Fibich 1995). Ve stejné době se rovněž ve větší míře objevuje polarizace názorů, texty polemické a navíc také texty s neskrývaným politickým zázemím (Pilip 1995).

Časopis Mezinárodní vztahy „problém řešící“

Od konce devadesátých let a přelomu milénia lze pozorovat dva trendy: za prvé se odkazy k dříve široce pojatému internacionalismu v zásadě zúžily na dosažení členství v Evropské unii a v Severoatlantické alianci a za druhé se polemický charakter textů na téměř celou dekádu vytratil a prostor dostaly texty „problém řešící“ (druhá obecná kategorie). Tuto změnu interpretujeme tak, že členství v obou organizacích nastolilo novou „normalitu“ pro českou mezinárodní existenci. Česká republika skutečně nalezla své místo ve světě a toto místo spojila s řádným členstvím v EU a NATO a došlo tak i k zakotvení termínu *internacionalismus*. Z hlediska role vědeckých statí však nakonec k zásadní změně nedošlo: nadále zůstává vůdčím prvkem (být zúžený) pojem internacionalismu a nadále se akademická obec táže, jak ČR může být patřičným a platným členem tohoto společenství. V období nové „normality“ se pouze změnily nástroje a otázky. Řeší *konkrétní postupy* v rámci NATO či EU, dále to, zda dostupné instrumenty využíváme dobře a dostatečně, zda se dobře socializujeme či evropeizujeme. Obecný rámec internacionalismu je již dán, takže jej není potřeba řešit, ale nadále se snažíme pomocí akademické reflexe ujistit, že jsme správnými členy společenství, že nevybočujeme, že činíme ty správné kroky a přispíváme k těm správným politikám (viz například Stehlík 1997; Svěrák 1998, 1999; Fajkusová 1999; Mareš 1999; Baun – Marek 2002; Dürr – Marek – Šaradín 2004; Witzová 2004; Karásek 2010 a další).

Tento „problém řešící“ mód téměř zcela převládl na stránkách *Mezinárodních vztahů* v letech 2000–2010. Až po roce 2010 se začínají objevovat texty, které specifickými akademickými metodami problematizují dominantní český zahraničněpolitický (internacionalistický) diskurs, polemizují, podobně jako v polovině devadesátých let, se směřováním a vývojem české zahraniční politiky a zahraničněpolitické diskuse (Fürst 2005; Hynek – Strátecký 2010; Slačálek 2010). Činí tak ovšem nikoli přiznaně normativně, nýbrž pomocí reflektivistických kritických přístupů a pomocí diskursivní analýzy. Tento posun interpretujeme tak, že po dekádě nadvlády „nové normality“, nastolené v období kolem vstupu do EU a NATO, dialekticky nastala potřeba ji narušit a zpochybnit.

* * *

Pohlédneme-li na provedenou analýzu opět optikou filozofického pragmatismu, můžeme tvrdit, že akademická komunita v obou analyzovaných obdobích přispívala svým ojedinelým a specifickým způsobem ke společenské reflexi těch nejalčivějších otázek současnosti, byť často s odkazem k minulosti. Nástroje a žánry se s postupem doby měnily, stejně jako referenční body a zpracovávaná data. „*S tím, jak se pozmění současná kultura, promění se i dominantní koncepce. Nezbytně se objeví nové úhly pohledu pro hodnocení a řazení dat. Historie je pak přepsána. Materiál, který byl původně opomenut, je*

nyní pojímán jako data, protože nové koncepce nabízejí nové problémy při řešení, vyžadující nový faktuální materiál pro výroky poznání a pro jejich testování. [...] Veškerá historická konstrukce je selektivní, neboť minulost nemůže být reprodukována v její celistvosti či znovu prožita [...] vše při psaní historie záleží na principu, který je užíván pro řízení způsobu výběru dat. Tento princip rozhoduje o tom, jaký význam bude připsán proběhlým událostem, co bude zahrnuto, co bude opominuto; zároveň rozhoduje o tom, jak budou vybraná fakta upravena a uspořádána“ (Dewey 1998, cit. dle Isacoff 2002: 616).

Současně pozornost, které se na stránkách *Mezinárodních vztahů* české zahraniční politiky dostává, odráží stav veřejné debaty. V šedesátých letech nebo počátkem let devadesátých je česká a československá zahraniční politika důležitým tématem, k němuž se obracejí autoři v hojném počtu a z nejrůznějších sfér, což odpovídá období obecnějšího společenského hledání místa země v Evropě a ve světě. Od konce devadesátých let a zejména potom od začátku nového století, kdy se česká pozice ve světě stabilizuje vstupem do dvou hlavních integračních uskupení, se pozornost obrací jinam a česká zahraniční politika je zkoumána především skrze dílčí, specializované studie navýsost odborného charakteru. Akademická debata tady opět následuje debatu společenskou, v níž zájem o zahraniční politiku po vstupu do NATO a Evropské unie klesá ve prospěch debaty vnitropolitické a zahraničněpolitická témata jsou ponechána ve správě odborníků a úředníků.

Jak navíc ukázala provedená disciplinární i vnitřní analýza, historicismus je převládajícím prvkem ve studiu české zahraniční politiky. Ačkoli se většina zkoumaných článků snaží vypořádat s místem Československa a Česka ve světě, případně hledat řešení současných problémů, činí tak velkou měrou obratem do minulosti, interpretací minulých dějů a hledáním poučení a inspirací pro současnost. Takový krok je nesamozřejmý, protože stejnou roli jako historie by mohly hrát i ideologie nebo teoretické rámce, ty jsou však ve zkoumaných textech přítomny jen minimálně. V českém prostředí je historie, zdá se, klíčovým nástrojem pro pochopení vlastního místa ve světě a hledání směrů pro českou zahraniční politiku.

Literatura

- Baun, Michael J. – Marek, Dan (2002): Příprava České republiky na regionální politiku Evropské unie – regionalismus versus centralizace. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 4, s. 68–86, <<https://mv.iir.cz/article/view/55>>.
- Braun, Mats (2008): Zakotvená teorie. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 203–226.
- Cabada, Ladislav – Waisová, Šárka (2011): *Czechoslovakia and the Czech Republic in World Politics*. Lanham: Lexington Books.
- Capanda, Filip (2010): Úskalí implementace politiky soudržnosti v České republice. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 2, s. 27–47, <<https://mv.iir.cz/article/view/364>>.
- Dewey, John (1998): In: Hickmann, A. Larry – Alexander, Thomas M. (eds.): *The Essential Dewey*. Indiana: Indiana University Press.
- Dočkal, Vít – Fiala, Petr – Kaniok, Petr – Pitrová, Markéta (eds., 2006): *Česká politika v Evropské unii: Evropský integrační proces a zájmy České republiky*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Dostál, Vít – Eberle, Jakub (eds., 2015): *Agenda pro českou zahraniční politiku*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, <http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz_agenda2015_cz.pdf>.
- Drulák, Petr (2006): Between Geopolitics and Anti-Geopolitics: Czech Political Thought. *Geopolitics*, Vol. 11, No. 3, s. 420–438.
- Drulák, Petr (2007): Ústav mezi pokrokem a věčným návratem téhož. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: Od ÚMPE k ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 277–285.
- Drulák, Petr – Druláková, Radka (2000): *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Praha: VŠE.
- Dürr, Jakub – Marek, Dan – Šaradín, Pavel (2004): Europeizace české politické scény – politické strany a referendum o přistoupení k Evropské unii. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 1, s. 27–49, <<https://mv.iir.cz/article/view/103>>.
- Eichler, Jan (1993): Česká republika a mezinárodní vztahy v 90. letech. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 3, s. 17–25, <<https://mv.iir.cz/article/view/839>>.

- Evropské hodnoty (2015): *Česká zahraniční politika mezi obratem a kontinuitou*. Praha: Evropské hodnoty, <<http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2015/09/%C4%8Cesk%C3%A1-1-zahran%C4%8Dn%C3%AD-politika-mezi-obratem-a-kontinuitou.pdf>>.
- Fajkusová, Blanka (1999): Přístup nových členských států do OECD na příkladu České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 34, No. 1, s. 80–90, <<https://mv.iir.cz/article/view/1191>>.
- Fibich, Jindřich (1995): Postkomunistická mentalita. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 1, s. 70–76, <<https://mv.iir.cz/article/view/946>>.
- Fürst, Rudolf (2005): Politické vnímání Číny v Čechách: Mezi věcností a nevěcností, orientalismem a okcidentalismem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 3, s. 24–43, <<https://mv.iir.cz/article/view/163>>.
- Gajanová, Alena (1969): Ke vzniku a úkolům československé zahraniční politiky a k metodám a charakteru československé diplomacie. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 1, s. 43–54, <<https://mv.iir.cz/article/view/617>>.
- Handl, Vladimír (1993): Současné česko-německé vztahy: Konstanty a proměnné. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 4, s. 8–16, <<https://mv.iir.cz/article/view/850>>.
- Handl, Vladimír (1998): Česko-německá deklarace 1997 – mezi minulostí a zítřkem? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 3, s. 5–17, <<https://mv.iir.cz/article/view/1148>>.
- Holý, Roman (2005): Je možné řídit efektivitu a výkonnost ministerstva zahraničních věcí? V Dánsku ano. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 1, s. 48–70 <<https://mv.iir.cz/article/view/154>>.
- Houžvička, Václav (1993): Postoje obyvatel Chodska k Němcům (informace z výzkumu). *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 4, s. 72–75, <<https://mv.iir.cz/article/view/859>>.
- Houžvička, Václav (1994): Úroveň komunikace mezi českou a německou částí euroregionu Egrensis. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 4, s. 45–54, <<https://mv.iir.cz/article/view/922>>.
- Houžvička, Václav (2000): Sudetoněmecká otázka a vztahy Čechů k Německu: Hlavní poznatky sociologických výzkumů v letech 1996–1999. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 4, s. 94–102, <<https://mv.iir.cz/article/view/1283>>.
- Hynek, Nik – Strátecký, Vít (2010): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32, <<https://mv.iir.cz/article/view/354>>.
- Isacoff, Jonathan B. (2002): On the Historical Imagination of International Relations: The Case for a „Deweyan Reconstruction“. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 31, No. 3, s. 603–626.
- Jakš, Jaroslav (1994): Česká republika na cestě k Evropské unii – problémy vzájemné interakce transformačního a integračního procesu v 90. letech. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 3, s. 13–19, <<https://mv.iir.cz/article/view/895>>.
- James, Williams (2003): *Pragmatismus: Nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: CDK.
- Karásek, Tomáš (2010): Česká republika a zahraniční vojenské operace: Formování politického konsenzu v letech 1999–2009. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 4, s. 29–49, <<https://mv.iir.cz/article/view/386>>.
- Kinsky, Ferdinand (1993): Po euforii krize. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 3, s. 5–9, <<https://mv.iir.cz/article/view/837>>.
- Klíma, Jan (1996): Česko-portugalské vztahy – dějiny, intenzita, tendence. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 31, No. 3, s. 73–83, <<https://mv.iir.cz/article/view/1042>>.
- Kolář, Petr – Pick, Otto – Polreich, Miroslav (1993): Zánik ČSFR: Středoevropský prostor 1992/1993. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 1, s. 5–15, <<https://mv.iir.cz/article/view/810>>.
- Kopecký, Bedřich (1992): K čs.-německé Smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 27, No. 2, s. 10–16, <<https://mv.iir.cz/article/view/772>>.
- Kořalková, Květa (1967): O zrodu československo-polského spojeneckého svazu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 1, s. 3–15, <<https://mv.iir.cz/article/view/487>>.
- Kořán, Michal (2008a): *Člověk, poznání a mezinárodní politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kořán, Michal (ed., 2008b): *Česká zahraniční politika v roce 2007: Analýza ÚMV*. Praha: ÚMV.
- Kořán, Michal – Hrabálek, Martin (eds., 2007): *Česká zahraniční politika: Aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Kosta, Jiří (1992): Československo-německé hospodářské vztahy (vývoj – problémy – perspektivy). *Mezinárodní vztahy*, Vol. 27, No. 3, s. 29–40, <<https://mv.iir.cz/article/view/781>>.
- Kotyk, Václav (1967): Histografie a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 2, s. 49–53, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/504>>.
- Kotyk, Václav (1995): K problematice zahraničněpolitické koncepce České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 4, s. 65–73, <<https://mv.iir.cz/article/view/992>>.
- Kotyk, Václav (1997): Česko-ruské vztahy v kontextu středoevropské politiky Ruska. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 2, s. 22–30, <<https://mv.iir.cz/article/view/1080>>.
- Kotyk, Václav (2000): Stručná bilance vývoje české zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 1, s. 47–60, <<https://mv.iir.cz/article/view/1246>>.
- Kovanda, Karel (2004): Česká republika v Radě bezpečnosti OSN. Genocida ve Rwandě, 1994. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 3, s. 45–65, <<https://mv.iir.cz/article/view/123>>.
- Kratochvíl, Petr (2011): Analýza role římskokatolické církve při spoluutváření české zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 2, s. 20–34, <<https://mv.iir.cz/article/view/403>>.
- Krejčí, Oskar (1993): *Český národní zájem a geopolitika*. Praha: Universe.

- Kunštát, Miroslav (2007): Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 42, No. 1, s. 48–65, <<https://mv.iir.cz/article/view/248>>.
- Kural, Václav (1992): Německý faktor a současná československá krize. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 27, No. 3, s. 41–45, <<https://mv.iir.cz/article/view/782>>.
- Lacaze, Yvon (1997a): Československo-sovětské vztahy v letech 1945–1948 ve světle francouzských archivů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 3, s. 84–99, <<https://mv.iir.cz/article/view/1098>>.
- Lacaze, Yvon (1997b): Francouzsko-československé vztahy od osvobození do únorového převratu 1945–1948. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 1, s. 59–75, <<https://mv.iir.cz/article/view/1070>>.
- Lacaze, Yvon (2000): Jak viděl český národ Alfred-Louis Méroux de Valois, první francouzský konzul v Praze v letech 1897–1903. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 35, No. 2, s. 73–86, <<https://mv.iir.cz/article/view/1261>>.
- Lánský, Egon T. (1995): Evropa v pohybu a naše místo v ní. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 4, s. 12–18, <<https://mv.iir.cz/article/view/985>>.
- Leška, Vladimír (1998): Polsko-ruské vztahy po madridském summitu a zahraniční politika České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 3, s. 18–28, <<https://mv.iir.cz/article/view/1149>>.
- Leška, Vladimír (2007): Ústav mezinárodních vztahů v poslední dekádě totality. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: Od ÚMPE k ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 153–191, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/public/files/Sedivy%20-%20Mezinarodni%20vztahy.pdf>>.
- Luňák, Petr (1996): Česká republika a Západ. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 31, No. 2, s. 38–45, <<https://mv.iir.cz/article/view/1021>>.
- Marek, Dan – Baun, Michael (2011): *The Czech Republic and the European Union*. London and New York: Routledge.
- Mareš, Miroslav (1999): České politické strany a zahraniční politika. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 34, No. 1, s. 7–20, <<https://mv.iir.cz/article/view/1185>>.
- Měšťan, Antonín (1993): Češi a Slovinci z dnešního západoevropského pohledu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 4, s. 17–19, <<https://mv.iir.cz/article/view/851>>.
- Moravcová, Dagmar (2007): Česká republika a „opatření“ Evropské unie proti Rakousku v roce 2000. Mezi obranou evropských hodnot a českých národních zájmů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 42, No. 3, s. 54–68, <<https://mv.iir.cz/article/view/269>>.
- Nožina, Miroslav – Šitler, Jiří – Fajfrová, Jana (2005): Thajské království a Česká republika – předivo bilaterálních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 3, s. 63–80, <<https://mv.iir.cz/article/view/165>>.
- Nožina, Miroslav – Šitler, Jiří – Kučera, Karel (2007): Kambodžské království a Česká republika. Nástin bilaterálních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 42, No. 1, s. 86–108, <<https://mv.iir.cz/article/view/250>>.
- Olivová, Věra (1968): Principy československé obrany v roce 1938. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 3, s. 3–16, <<https://mv.iir.cz/article/view/578>>.
- Olša, Jaroslav (2005): Českoslovenští diplomaté v černé Africe, 1918–1955: Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 2, s. 90–105, <<https://mv.iir.cz/article/view/145>>.
- Ort, Alexandr (1966): Mezinárodní vztahy a politická věda. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 62–67, <<https://mv.iir.cz/article/view/441>>.
- Ort, Alexandr (1967): O neplatnosti mnichovského diktátu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 3, s. 43–51, <<https://mv.iir.cz/article/view/517>>.
- Ort, Alexandr (2005): *Česká zahraniční politika*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Pehe, Jiří (1999): Souvislosti domácí a zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 34, No. 2, s. 64–73, <<https://mv.iir.cz/article/view/1214>>.
- Pěchota, Vratislav (1967): Československá iniciativa v OSN na podporu zásad mírového soužití a možnosti jejího využití v Evropě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 4, s. 8–15, <<https://mv.iir.cz/article/view/530>>.
- Peterková, Jana (2006): Veřejná diplomacie – jen módní pojem nebo skutečná změna? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 3, s. 83–99, <<https://mv.iir.cz/article/view/227>>.
- Peterková, Jana (2008): Veřejná diplomacie malých států a realita České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 43, No. 2, s. 5–24, <<https://mv.iir.cz/article/view/296>>.
- Petr, Vladimír (1969): Otázka racionalizace tvorby zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 1, s. 3–20, <<https://mv.iir.cz/article/view/614>>.
- Pick, Otto (1995): Střední Evropa padesát let po druhé světové válce. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 2, s. 5–9, <<https://mv.iir.cz/article/view/953>>.
- Pick, Otto – Handl, Vladimír (eds., 2004): *Zahraníční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, <http://www.mzv.cz/file/16430/Zahranicni_politika_CR_1993_2004.pdf>.
- Pilip, Ivan (1995): Česká křesťanskodemokratická politika v evropském kontextu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 30, No. 1, s. 65–69, <<https://mv.iir.cz/article/view/945>>.
- Prorok, Vladimír – Lisa, Aleš (1994): K řádu přes chaos? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 3, s. 79–83, <<https://mv.iir.cz/article/view/903>>.
- Slačálek, Ondřej (2010): Boj o národ: Obrazy Mnichova ve sporech o českou zahraniční politiku. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 4, s. 50–71, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/387>>.

- Soják, Vladimír (1969): Behaviorismus neboli teorie chování ve výzkumu mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 4, No. 4, s. 14–22, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/653>>.
- Stehlík, Jiří (1996): Zařazení České republiky v evropském prostoru. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 31, No. 2, s. 95–106, <<https://mv.iir.cz/article/view/1028>>.
- Stehlík, Jiří (1997): Česká vzdělanost a povaha v historických i mezinárodních souvislostech. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 32, No. 1, s. 76–88, <<https://mv.iir.cz/article/view/1071>>.
- Svěrák, Antonín (1998): Zahraniční aktivity resortu obrany České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 33, No. 1, s. 14–22, <<https://mv.iir.cz/article/view/1119>>.
- Svěrák, Antonín (1999): Vnější a vnitřní aspekty začleňování resortu obrany ČR do NATO. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 34, No. 2, s. 13–22, <<https://mv.iir.cz/article/view/1200>>.
- Šauer, Jaroslav (1993): Karel Kramář na mírové konferenci v Paříži. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 3, s. 84–92, <<https://mv.iir.cz/article/view/845>>.
- Šedivý, Jaroslav (1967): Ke studiu československé zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 4, s. 54–58, <<https://mv.iir.cz/article/view/534>>.
- Šedivý, Jaroslav (1994): Problém našich dějin – svět. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 1, s. 75–80, <<https://mv.iir.cz/article/view/877>>.
- Šedivý, Jaroslav (2007): Mezinárodní vztahy: První pokus o odborný čtvrtletník k nové vědní disciplíně. In: Drulák, Petr – Kratochvíl, Petr (eds.): *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: Od ÚMPE k ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 55–72, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/public/files/Sedivy%20-%20Mezinarodni%20vztahy.pdf>>.
- Šnejdárk, Antonín (1966): K vývoji výzkumu mezinárodních vztahů v Československu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 1, No. 1, s. 4–16, <<http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/437>>.
- Šnejdárk, Antonín (1967): K některým otázkám československo-německých vztahů v novějších a nejnovějších dějinách. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 2, No. 2, s. 3–11, <<https://mv.iir.cz/article/view/500>>.
- Štembera, Milan (1993): Bezpečnostní zájmy České republiky. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 2, s. 42–49, <<https://mv.iir.cz/article/view/827>>.
- Štěpanovský, Jiří (1996): Neutralita – spása České republiky? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 31, No. 2, s. 83–94, <<https://mv.iir.cz/article/view/1027>>.
- Štiková, Radka (2009): Členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu v období 1945–1954. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 74–91, <<https://mv.iir.cz/article/view/332>>.
- Tomeš, Vladimír (1968): Vnější ekonomické vztahy ČSSR v evropském kontextu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 3, No. 4, s. 10–18, <<https://mv.iir.cz/article/view/594>>.
- Valenta, Jiří – Had, Miloslav (1993): České národní zájmy. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No. 1, s. 53–61, <<https://mv.iir.cz/article/view/815>>.
- Veselý, Zdeněk (2000): *Československá zahraniční politika 1914–1945: Dokumenty*. Praha: VŠE.
- Veselý, Zdeněk (2001): *Československá zahraniční politika 1945–1989: Dokumenty*. Praha: VŠE.
- Waisová, Šárka (2011): *Tiha volby: Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Winkler, Pavel (1994): Dekrety prezidenta republiky z období 1940–1945. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 29, No. 3, s. 20–29, <<https://mv.iir.cz/article/view/896>>.
- Witzová, Ivana (2004): Jednání o přistoupení České republiky k Evropské unii: Jak úspěšně? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 1, s. 70–89, <<https://mv.iir.cz/article/view/105>>.

Poznámka

Autoři by chtěli poděkovat redakci za pomoc při přípravě článku, zároveň vyjádřit poděkování dvěma anonymním oponentům za pozorné čtení textu a přínosné postřehy, přičemž veškeré případné nedostatky pochopitelně jdou na vrub autorů.

Článek byl částečně zpracován v rámci projektu Grantové agentury ČR P408/14-27496S, Česká zahraniční politika a „post-západní“ globální řád.